

Hélinant

A halál versei

Ófrancia eredetiből fordította
Csorba György. Bevezetést írta
Birkás Géza

Janus Pannonius Társaság Pécs

*Endrédy Vendel zirci apát úrnak
hálás tisztelettel*

V. Margitbanak

önirte megeleltel

Pcs, 1942. aug. 21-én. G. J. 525

Edes kivi Bogarsammal
dihlösen Kra

945.9.9.

Hélinant

A halál versei

Ófrancia eredetiből fordította
Csorba Győző. Bevezetést írta
Birkás Géza

Csorba Győző

Janus Pannonius Társaság Pécs

A címlapot tervezte és a képeket rajzolta :
Holler András.

*Endrédy Vendel zirci apát úrnak
hálás tisztelettel*

V. Margitának

önülete mezejével

Pécs, 1942. aug. 21-én. G. J. S.

Kiadásért felelős : Dr. Lovász Pál.

Kultúra Könyvnyomdai Műintézet Mayer A. Géza és Társai, Pécs.

Sest des trois mors & des trois vis & d'ans de l'enfer q' les vus
 elonc la matere vous conte
 Qu'il furent si com duc & conte
 T'roi noble home de grant aron
 T'rop ont l'air ralonf
 h' d'rou de p'lonr ne
 d'ist li autres compa

Hélinant

A halál versei

Ófrancia eredetiből fordította
Csörba Györgö .Bevezetést írta
fa Birkás Géza

Janus Pannonius Tarsaság Pécs

JEGYZETEK.

VI. 2—3. s. Bernard, Hélinant jóbarátja. Csak annyit tudunk róla, hogy Proneroi-i (ma Pronleroy) eredetű.

VIII. 7. s. Renaut, Bernard nagybátyja; Peronnei lakos (*ld.* VI. 2. s.).

XII. 8—9. s. Utalás egy homályos legendára. Szent Mártont és társait egyszer Itáliában nagy vihar lepte meg. Már-már elöntötte őket az áradat. Néhányan közülük megszéppénve a közeli fűzfákra kapaszkodtak. Ezek vízbefultak; míg a többiek, akik Szent Márton mellett maradtak, megmenekültek.

XIII. A papi rend megreformálására kiküldött legátusokról van szó

XVI. 1—2. s. A beauvais-i püspök Philippe de Dreux volt, királyi származású főpap.

XVII. 5. s. Noyon püspöke: Étienne de Nemours; Orléans-é: Henri de Dreux, Philippe testvére.

XVIII. 5—6. s. Thibaud-ok: Rotrou, châlons sur-marne-i püspök, Renaut, chartres-i püspök és Louis, Blois és Chartres grófja.

XX. 4. s. Ez a két király Oroszlánszívű Richárd és II. Fülöp Ágost volt. Nagyravágásukat rosszalja Hélinant.

Ára 4 pengő

IRODALOM.

Les Vers de la Mort par Hélinant, moine de Froidmont, publiés d'après tous les manuscrits connus par Fr. Wulff et Em. Walberg. Paris, 1905, Société des anciens textes français.

Les Vers de la Mort d' Hélinant, moine de Froidmont, traduits en français moderne et commentés par Joseph Coppin de la Faculté libre de Lille. 1930, Desclé de Brouwer et Cie éditeurs, Paris, 76 bis, Rue des saint-pères, VIIe.

Dom Brial, Histoire littéraire de la France.

Faral, Bédier-Hazard: Histoire de la littérature française illustrée.

Migne: Patrologie latine, CCXII, u. a. Tissier
Bibliot. Patr. Cisterc. VII.

A JANUS PANNONIUS TÁRSASÁG KÖNYVTÁRA.

1. *Husztí József*: Janus Pannonius. Monográfia.
2. *Surányi Miklós*: A Janus Pannonius Társaság első közgyűlésének elnöki megnyitója.
3. *Fekete Lajos*: Vassal és fohással. Versek.
4. *Halasy-Nagy József*: Surányi Miklós. Életrajz.
5. *Berczeli A. Károly*: Janus Pannonius. Versfordítások.
6. *Fischer Béla—Németh Imre*: Surányi Miklós Széchenyi-regényéről.
7. *Kocsis László*: A Dóm. Versek.
8. *Weöres Sándor*: A teremtés dicsérete. Versek.
9. *Holler András*: Verhaeren-versek. Fordítások. Várkonyi Nándor tanulmányával.
10. *Takáts Gyula*: Május. Versek.
11. *Várkonyi Nándor*: Petőfi arca. Tanulmány.
12. *Várkonyi Nándor*: Magyar katona-költők. Tanulmány.
13. *Hélinant*: A Halál versei. Ófrancia eredetiből fordította Csorba Győző. Birkás Géza bevezetésével.

BEVEZETÉS

Az élet örökké időszerű, soha meg nem oldható, nagy problémája a halál, amely a gondolkodókat, hittudósokat, költőket, művészeket mindenkor foglalkoztatni fogja. A halál mint Proteus sokféle alakban jelenik meg az emberi képzeletben; kegyetlen, brutális, nem ismer kíméletet és kegyelmet, ifjú virágzó életet tarol le, érkezését nem jelenti be előre, rengeteg kint és szenvedést zúdítt az emberiségre; azonban igazságos, nem respektál kiváltságokat és nem tesz kivételeket, a hatalom, vagyon, szépség, tudás, amelyeket a gyarló földi ember oly nagyra értékel s melyekhez olyan görcsösen ragaszkodik, az ő szemében mit sem számít; acélökle királyokra és koldúsokra, bölcserekre és együgyűekre, egészségesekre és betegekre egyformán lesújt, sőt az emberiség jótevője is a halál, hűvös és csendes sírba fekteti a sok sze-

rencsétlen, nyomorgó, fáradt embert, akik ezt a siralomvölgyet benépesítik s akikre nézve jövetele szabadulást és megváltást jelent. Erről az utóbbiról, „a szegények haláláról“ szólnak Baudelaire e sorai:

*„C'est la mort qui console, hélas! et qui fait vivre;
C'est le but de la vie, et c'est le seul espoir
Qui, comme un élixir, nous monte et nous enivre,
Et nous donne le cœur de marcher jusqu'au soir.
.....
C'est un Ange qui tient dans ses doigts magnétiques
Le sommeil et le don des rêves extatiques,
Et qui refait le lit des gens pauvres et nus;*

*C'est la gloire des Dieux, c'est le grenier mystique,
C'est la bourse du pauvre et sa patrie antique,
C'est le portique ouvert sur les Cieux inconnus.“
(La mort des pauvres.)*

* * *

A középkori ember sokat szenvedett. Háborúk, éhínségek, járványos betegségek pusztították a népeket, nagy és kis zsarnokok az ököljog alapján uralkodtak rajtuk, az élet- és vagyonbiztonság hajszálon függött, a halál veszedelme

mindig az emberek feje felett lebegett. 1000 körül, amikor biztosra vették a világ végét, a haláltól való rettegés tetőpontját érte el, megsokasodott a megtérők, bűnbánók, vezeklők száma, koronás fejedelmek szőresuhát öltöttek magukra és kolostorba rejtőztek, hogy ott várják be az elmúlást. A balsejtelem nem vált be, a világ nem omlott össze, az emberek magukhoz tértek a rémületből, nem javultak meg, minden a régiben maradt. Az Egyház azután is mindent elkövetett, hogy meglágyítsa az emberi lelket, hogy szeretetet, részvétet és áldozatkészséget csöpögtessen beléje, s a hitszónokok, moralisták, költők erélyesen síkra szálltak a hatalmasokkal szemben az elnyomottak és szenvedők érdekében. Ebben a küzdelemben egyik fegyverük a halál s a túlvilági élet kínszenvedéseivel való fenyegetés volt. E cél szolgálatába szegődtek a festők, rajzolók, szobrászok is, így születtek azután a haláltáncok, amelyek a templomok, kolostorok, temetők falait díszítették s melyek szemlélete a középkor naív, írni-olvasni nem tudó

tömegeinek annyi borzalommal vegyes gyönyörűséget okozott.

A középkori francia halálköltészet kiváló képviselője Hélinant, froidmonti cisztercita, a *Vers de la mort* szerzője. 1160 körül született, valószínűleg Picardiában, talán Angivilliers községben, flandriai eredetű előkelő családból. Atyja azok közé a flamand nemesek közé tartozott, akik Jó Károly, flandriai grófnak a brugesi templomban történt meggyilkolása után menekülni voltak kénytelenek, s Észak-Franciaországban telepedtek le. Fia Beauvaisban végezte tanulmányait, azután költőnek, *trouvère*-nak csapott fel s mint vándorénekes szerteszét bolyongva, városokat, kastélyokat látogatva vidám, gondtalan, kalandos életet élt. Előkelő egyházi és világi pártfogói és barátai voltak, többek között Philippe de Dreux beauvaisi püspök, Louis bloisi gróf s mások. Foglalkozása korántsem volt lealacsonyító, mert mind Észak-, mind Délfranciaországban e korban sok előkelő ember űzte ezt a mesterséget, hiszen a traubadour-költészet

megalapítója is egy fejedelem, IX. Vilmos, poitiersi gróf volt. Hélinant, mint költő nagy hírnévre tett szert s mint ahogy egy későbbi levelében írja: „*non scaena, non circus, non theatrum, non forum, non platea, non gymnasium, non arena, sine eo resonabat.*” Hogy népszerűségét miféle munkáknak köszönhette, arra nézve pontos adatok nem állnak rendelkezésünkre.

Mikor harminc éves lett, hirtelen elhatározással belépett a beauvaisi egyházmegyében fekvő, froidmonti cisztercita kolostorba. Esete nem volt egyedülálló, a középkori francia költők közül számosan akadtak, akik beleunva bűnös életmódjukba egy klastrom magányában végezték be földi pályájukat. Hélinant barátai eleinte kételkedtek megtérése komolyságában, ő azonban híven megmaradt elhatározása mellett, s hátralevő éveit, mintegy négy évtizedet, 1229-ben bekövetkezett haláláig, mint bűnbánó, vezeklő, szent életű barát Froidmontban töltötte.

Öt-hat évvel klastromba vonulása

után, 1196 és 1197 közt írta *Vers de la mort* c. művét. Ez volt végleges búcsúja a világi élettől. Későbbi írásai: egy krónika, egy levél *de reparatione lapsi*, szent beszédek, egy florilegium, mind latin nyelvű egyházirodalmi munkák.

A *Vers de la mort* egy bevezetésből, három részből s egy befejezésből álló, ötven strófás költemény. Az első versszakaszokban a költő kifejti célját: a kolostorból, hová bűneiért vezekelni visszavonult, a Halált, illetve halálverseit küldi barátaihoz, ismerőseihez s különböző egyházi és világi hatalmasságokhoz. Az első rész üzeneteit tartalmazza Bernard nevű barátjához, szülővárosa lakóihoz, a római bibornokokhoz, a francia püspökökhöz s végül a királyokhoz. Azt üzeni nekik a halál közvetítésével: kövessék példáját, törődjenek lelkük üdvösségével és térjenek a javulás útjára. A második részben megrázó képekben festi a halál hatalmát. A harmadik részben cáfolja a pogányokat, hitetleneket, epikureistákat, kik nem törődnek a halállal, nem hisznek a túl-

világi életben, és akiknek csak a földi életre van gondjuk. A befejezésben megismétli intését: gondoljunk a halálra s a másvilágra, térjünk meg, amíg nem késő, mondjunk le a világi élet bűnös gyönyöreiről.

Hélinant műve pathetikus zordonságával, megdöbbentő realizmusával, képeinek, szimbólumainak erőteljességével, minden primitívsége mellett is művészi formájával ma, keletkezése után több mint hét évszázaddal is megrázó hatást tesz ránk. Vannak ugyan benne homályos részek, közhelyek, tudákos szömagyarázatok, naív okoskodások, ismétlődések, az összbenyomás azonban, amely olvasása után hátramarad a lelkünkben, felemelő és megdöbbentő, olyan mintha egy hatalmas haláltánc-freskó változatos jelenetei vonultak volna el szemünk előtt. Témája pedig, sajnos, örökké aktuális. Az ember sohasem okosodik és javul meg, ősi szenvedélyei, hajlamai, ösztönei, melyekkel magát és embertársait pusztítja, változatlanok maradnak; amit egyik kezével alkot, a másikkal

lerombolja, s önmaga segíti elő, hogy a Halál aratása a földön mindenkor minél bőségesebb legyen.

E halálverseknek a XIII. századból tizennyolc, a XIV. századból hat kéz-irata maradt fenn. Ez azt bizonyítja, hogy sok olvasójuk akadt egyházi és világi olvasók körében. Később sem merültek feledésbe, mert 1594-ben kinyomatták s azután is több ízben kiadták őket. Kritikai kiadásuk 1905-ben a *Société des anciens textes* gyűjteményében jelent meg. Alább következő magyar fordítása a legújabb 1930-iki Coppin-féle kiadás alapján készült.

A fordító, akinek ez első ilyenmű irodalmi kísérlete, nehéz munkát végzett. Megtartotta az eredeti, 8 szótagos, 2 rimes versformát, s igyekezett visszaadni az eredeti költemény sajátos ódon zamatát. Fáradtsága talán nem vész kárba, s e kis kötetnek esetleg sikerül e nálunk ismeretlen középkori francia cisztercita-költőnek érdekes egyénisége és költészete iránt Magyarországon is némi figyelmet felkelteni.

Pécs, 1940. november hava.

BIRKÁS GÉZA.

Morz, qui les hauz en prison tiens
 aussi comme nos, povres chiens,
 cui li siecles a en despit:
 salue deus evesques miens
 qui sont de Noion t d' Orliens:
 di lor qu'il ont mains de respit
 qu'il n'a en lor faces escrit.
 Tu fais de grant terme un petit,
 or se gardent de tes engiens!
 Tu prenz le dormant en son lit,
 tu tous al riche son delit,
 tu fais biauté devenir fiens.

Halál, szolgád az úr, s ki, mint
 mi, éhező ebként kering,
 akit lenéz a nagyvilág.
 Két püspököt köszönts ma — mind-
 kettő barátom —, névszerint:
 Noyon s Orléans urát.
 Éltük rövid lesz, tartamát
 nem sejthetik, kurtára vág
 kezéd hosszút, s ez félni int.
 Alvókra ágy, dúsakra vágy
 ölében sujt le gyors kaszád,
 s a szépből sárt csunyítsz megint.

*Hé, Dieus! por qu'est tant desirée
 joie charneus envenimée,
 qui si corront nostre nature
 et qui a si corte duree?
 Après est si chier comparee!
 Comme est male cele pointure
 qui fait l'ame acroire a usure
 amertume qui toz jors dure
 por douceur qui lues est alee!
 Fui, lecherie! Fui, luxure!
 De si chier morsel n'ai je cure,
 mieuz aim mes pois et ma poree.*

*Uram, mondd, ó, az emberek
 a hús méz-ízzel mérgezett
 rossz kéjeit mért kedvelik?
 Hiszen rövid mind és beteg,
 s az áruk mégis rengeteg!
 Be szörnyű korbács is pedig
 az, melytől bús időtlenig
 a lelkük kínra vettetik
 oly élvért, mely száll lebbeteg. —
 Dús asztal, pfuj, vidd ízeid!
 pompádban kedvem nem telik,
 inkább eszem kis étkeimet.*